

Bijlage VMBO-KB
2016

tijdvak 1

Nederlands CSE KB

Tekstboekje

Lees eerst de vragen in het boekje Examen VMBO KB. Zoek daarna de antwoorden op in de hierna volgende tekst. Je hoeft de tekst dus niet eerst door te lezen. Let op: deze tekst bestaat uit vier bladzijden!

Tekst 1

Gehaktballen

Hoe vetter, hoe lekkerder? Dat blijkt voor de deelnemers aan ons smaakpanel niet op te gaan. Zij kregen maar liefst 800 gebraden gehaktballen voorgeschoteld en bepaalden welk gehakt het lekkerst is. Tot onze verrassing kwam uit de smaaktest, waarbij 40 panelleden diverse gehaktsoorten proefden, niet het vettere half-om-half-gehakt als lekkerste uit de bus, maar het magere rundergehakt. Van de vier lekkerste ballen zijn er drie gemaakt van mager rundergehakt: dat van C1000 viel het meest in de smaak, op de voet gevolgd door mager rundergehakt van Albert Heijn en Aldi. De Consumentenbond selecteerde verschillende soorten gehakt: de meeste zijn rundergehakt of half-om-half-gehakt. Ook kozen we enkele soorten die gedeeltelijk of helemaal uit plantaardige ingrediënten bestaan. De achttien soorten werden

onderzocht op smaak, vetsoort en hoeveelheid vet. Ook keken we naar dierenwelzijn, milieubelasting en informatie op het etiket.

Ballen draaien

Bij het maken van de gehaktballen gebruikten we een 'gematigd zout' gehaktkruidenmix. Dat was voor deze test handig, want zo zorgden we ervoor dat iedere gehaktbal op dezelfde manier werd gekruid. De mix mengden we door 500 gram gehakt en een ei. Van dit mengsel maakten we zes ballen die werden gebraden in vloeibare margarine. Er zijn natuurlijk veel meer mogelijkheden om de gehaktbal naar eigen smaak te kruiden en te braden.

Veel droger

Van oudsher wordt gezegd dat je gehaktballen het best van half-om-half-gehakt kunt maken. "Een gehaktbal van puur rundergehakt is vaak veel droger en heeft daardoor minder smaak", zo verwoordt vleeskundige Paul van Trigt de mening van velen. In onze test wint de rundergehaktbal het echter op meerdere punten van de half-om-half-variant. Zo vinden de proevers de meeste rundergehaktballen er mooier uitzien: iets donkerder gekleurd en met een wat hardere buitenkant dan de half-om-half-gehaktbal. Het wat drogere magere

rundergehakt waardeert het panel meer dan de half-om-half-gehaktballen.

Geen vlees

De gehaktballen van 100% plantaardig gehakt van De Vegetarische Slager en C1000 Goodbite zijn een stuk duurder dan die van vlees, maar het panel beoordeelt ze als minst lekkere. Beide worden ongeveer gelijkwaardig gewaardeerd. De kleur van dit tweetal is oranjeachtig en ze zien er volgens een panellid onnatuurlijk uit. Ook waren de ballen te droog. Een panellid merkt op dat de gehaktbal van 'rauw gehackt' van De Vegetarische Slager niet naar vlees smaakt. De panelleden wisten bij het proeven niet welke gehaktballen gemaakt waren van (deels) plantaardig gehakt en verwachtten een 'gewone' gehaktbal. Als dit gehakt zou zijn geproefd als vegetarisch product, zou het wellicht op meer waardering hebben kunnen rekenen. Zo merkt een panellid op dat "dit het best goed zou kunnen doen als vegetarische bal in combinatie met een saus." Gehakt dat slechts ten dele plantaardig is, valt beter in de smaak. Het roerbakgehakt van Plus scoort qua smaak in de middenmoot. Van het rundergehakt is 20% vervangen door rijst. "Sappig en lekker", aldus een van de proevers. En volgens een ander heeft het een "goede vleessmaak". Ook van HOH-roerbak van Albert Heijn kun je smakelijke gehaktballen maken. Het bestaat uit 70% half-om-half-gehakt en 30% plantaardige ingrediënten, zoals soja-eiwit, tarwetzetmeel, rijstbloem en aardappeltzetmeel. Overigens kun je ook zelf het gehakt 'plantaardiger' maken door het te mengen met brood.

Vet

Behalve op smaak onderzochten we het gehakt op hoeveelheid en soort vet. In gehakt mag maximaal 25% vet zitten. Die grens overschreed geen enkel merk. Het meeste vet, zo'n 22%, bevat het rundergehakt van Jumbo. Het minst vet, met 5%, is het magere rundergehakt van C1000. Gehakt mag als 'mager' verkocht worden als het minder dan 15% vet bevat. De Warenwet zegt niets over hoe vet 'extra mager' gehakt zou mogen zijn. Wel is vastgelegd dat de term 'extra mager' alleen op een product mag staan als het vetpercentage wordt gemeld.

Ongezonder vet

Niet alle gehakt dat mager is, heeft dit ook op de verpakking staan. Zo had het rundergehakt van Bio+ ook als mager verkocht mogen worden: het bevat 13% vet. Volgens het etiket zou het gehakt zo'n 20% vet bevatten. De producent laat weten dat er op dat moment onvoldoende grondstoffen met een hoger vetgehalte voorhanden waren. Zulke verschillen komen vaker voor. Hoewel rundergehakt wat minder vet smaakt, is het niet minder vet dan de half-of-half-variant: gemiddeld bevatten rundergehakt en half-om-half-gehakt zo'n 15 à 16% vet. Voor de gezondheid is het vooral belangrijk dat er weinig ongezond vet in zit. Het meeste ongezonde vet bevat het rundergehakt van Jumbo en Euroshopper: bijna 11%. In magere rundergehakt van C1000, roerbakgehakt van Plus en AH HOH-roerbak zit veel minder ongezond vet: ongeveer 3%. De score voor ongezond vet in de tabel is gemeten in rauw gehakt. We onderzochten ook hoeveel vet er na het braden in

een gehaktbal zit. En wat blijkt: bij de vettere soorten loopt meer vet uit de bal in de pan dan bij de magere varianten. De verschillen in vetgehalte tussen de magere en de vettere varianten zijn na braden dus kleiner.

Milieubelastende bal

We beoordeelden ook het dierenwelzijn. Het gehakt van Bio+ krijgt, vanwege het biologische vlees, pluspunten voor dierenwelzijn. Ook het half-om-half-gehakt van Albert Heijn scoort iets beter, omdat dit gemaakt is van vlees met één ster van het Beter-Leven-Keurmerk. Vanzelfsprekend doen de vegetarische varianten het zeer goed op dit onderdeel en ook de deels plantaardige varianten krijgen een iets hogere score. Plantaardig gehakt scoort ook goed op milieubelasting. Om de milieubelasting te beoordelen, is gekeken naar het vrijkomen van broeikasgassen, het energiegebruik en het gebruik van landbouwgrond. De hoogste milieubelasting geven half-om-half-gehakt en HOH-roerbak van Albert Heijn. Het rundvlees daarin is namelijk afkomstig van Ierse koeien die alleen voor het vlees en niet voor de melk worden

gehouden. Wel heeft dit rundvlees vanwege de extra aandacht voor dierenwelzijn één ster van het Beter-Leven-Keurmerk. Rundergehakt dat afkomstig is van melkkoeien heeft een lagere milieubelasting dan rundergehakt van vleeskoeien. De milieubelasting van vlees-en melkkoeien wordt namelijk deels toegerekend aan de melk die deze koeien produceren. Als het vlees van melkkoeien komt, is de milieubelasting van rundergehakt en half-om-halfgehakt ongeveer gelijk.

Gehakt veilig eten

Let op de houdbaarheidsdatum. Na openen van de verpakking is het gehakt nog maximaal twee dagen houdbaar. Maar alleen als de houdbaarheidsdatum op de verpakking niet verstreken is en de koelkast niet warmer is dan 7 °C. Ingevroren is gehakt een paar maanden houdbaar. Verhit het goed. Gehakt kun je beter niet rauw eten. Dan bestaat de kans dat je ziekteverwekkende bacteriën of parasieten binnenkrijgt. Pas op voor kruisbesmetting. Werk hygiënisch: was na het draaien van gehaktballen de handen en keukenmaterialen.

Test gehakt

	Merk & type	Prijs per kg in euro's	Testoordeel	Smaak	Ongezond vet	Dierenwelzijn	Etiket	Rundergehakt	Mager rundergehakt	Half-om-halfgehakt
Weging testoordeel				55%	30%	10%	5%			
■ 1	C1000 mager rundergehakt	7,20	8,2	++	++	-	+		√	
■ 2	Plus roerbakgehakt	6,00	7,8	+	++	□	++	√		
▶										
■ 3	Aldi cornfield mager rundergehakt	6,00	7,6	++	+	-	++		√	
▶										
4	Albert Heijn mager rundergehakt	8,60	7,2	++	□	-	++		√	
5	Albert Heijn HOH-roerbak	8,00	7,1	+	++	□	+			√
6	Aldi cornfield mager gehakt half om half	4,60	6,9	+	+	-	++			√
7	Lidl oldenlander half om half gehakt mager	4,60	6,6	+	□	-	++			√
8	Jumbo extra mager rundergehakt	8,50	6,4	+	+	-	--		√	
9	Bio+ rundergehakt (biologisch)	8,80	6,2	□	□	+	++	√		
10	AH euroshopper rundergehakt	5,80	6,0	++	--	-	++	√		
11	Plus rundergehakt	6,00	5,9	+	-	-	++	√		
12	C1000 goodbite vers gehakt	10,80	5,8	+	++	++				
13	C1000 gemengd gehakt	5,40	5,6	□	+	-	--			√
14	Albert Heijn HOH-gehakt	5,60	5,6	+	-	□				
15	Lidl oldenlander rundergehakt mager	5,80	5,6	+	-	-	++			
16	C1000 rundergehakt	6,00	5,5	□	-	--		√		
17	De Vegetarische Slager rauw gehackt	16,00	5,0	-	□	++	+			
18	Jumbo rundergehakt	6,00	5,0	+	--	-	--	√		

++ Zeer goed   + Goed   □ Redelijk   - Matig   -- Slecht
 ■ Beste uit de test   ▶ Beste koop

*Naar een artikel van Nelleke Polderman,
 Consumentengids, maart 2013*

Laat maar hangen

(1) “Ma-am, ik vervéél me.” Wie kent deze woorden niet? De zomervakantie is nog maar net begonnen en de 6-jarige zoon van Amanda
5 Leegwater roept precies datgene waarvan ze hoopte dat het voorlopig nog niet zou klinken. “Eerlijk gezegd krijg ik het er Spaans benauwd van”, zegt zijn moeder. “Alles wat ik aan-
10 draag, wijst hij af.”

(2) Ouders zien het als een probleem als kinderen zich vervelen en dat willen ze liever niet. Maar waarom? Vervelen heeft juist nut, stelt pedagoog Ingeborg Dijkstra. “Soms is het
15 gewoon lekker om je hoofd leeg te maken.” Vervelen, juist dat niks doen, heeft volgens Dijkstra dan ook een belangrijke functie: het helpt
20 kinderen tot oplossingen te komen. Dat ‘even niets doen’ schept ruimte. Het blijkt dus heel zinvol te zijn, al ziet het er niet zo uit en weten veel ouders er geen raad mee. In het
25 woordenboek staat dat verveling een onaangenaam gevoel van leegte is. De tijd lijkt hierdoor langer te duren. “De gedachte dat kinderen ergens zo’n onaangenaam gevoel bij hebben,
30 ben, is voor ouders onverteerbaar”,

zegt pedagoog Ingeborg Dijkstra. “Als ouders willen we dat onze kinderen helemaal gelukkig zijn. Verveling voelt niet lekker en daarom willen we
35 dat voorkomen.” Maar het woord heeft ook een positieve betekenis. **(3)** Dijkstra is ervan overtuigd dat ouders verveling vaker als een probleem zien dan de kinderen zelf. “We
40 willen zo graag dat onze kinderen het goed hebben en dat ze uitgroeien tot welontwikkelde mensen, dat we bang zijn geworden voor niks”, aldus Dijkstra. Maar wat eruitziet als ver-
45 veling hoeft dat helemaal niet te zijn. “Een kind hangt dan misschien op de bank, maar we hebben geen idee wat voor verhalen, dromen en fantasieën er zich in zijn hoofd afspelen. Die
50 ruimte hebben kinderen nodig: de ruimte om zomaar wat te hangen of doelloos cirkeltjes te tekenen op een vel papier. We hebben de lat hoog liggen voor ze, maar soms is het
55 gewoon lekker je hoofd leeg te maken. Dikwijls is hangen het verwerken van een drukke tijd.” **(4)** Spel- en speelgoeddeskundige Marianne de Valck heeft ook zo haar
60 ideeën over verveling. Volgens haar is er voor veel kinderen steeds minder ongestructureerde tijd voorhanden. “Die kinderen hebben geen idee hoe ze om moeten gaan met
65 niks. In hun beleving is er altijd wel iets te doen. En als dat niet zo is? Dan vervelen ze zich. Daar weten ze dan ook geen raad mee, want ze hebben niet geleerd hoe ze om
70 kunnen gaan met verveling.”

(5) Er is ook onderzoek gedaan naar de manier waarop tijd en ruimte om te spelen, invloed heeft op de ontwikkeling van kinderen. Als kinderen van bedachte activiteit naar bedachte activiteit gaan, is er steeds minder tijd om te bedenken wat ze willen of kunnen gaan doen. Die kinderen groeien op tot volwassenen die afhankelijk zijn van wat een ander ze opdraagt te gaan doen. Ze hebben zelf namelijk niet geleerd om te bedenken wat ze zouden kunnen doen. Als kind gingen ze immers van activiteit naar activiteit, zonder pauze.

(6) De Valck: “Kinderen zijn van nature leergierig en hebben een onderzoekende houding. Of het nou lang duurt of kort, als je de verveling negeert, gaan ze vanzelf bedenken wat ze kunnen doen.” De kunst voor ouders is dus de verveling te negeren. Volgens De Valck vinden veel ouders dat lastig, maar negeren is echt het beste. Als ouders dat heel moeilijk vinden, dan kun je als ouder nog vragen stellen. De Valck: “Vraag je kind: ‘Wat zou je willen doen, wat heb je daarvoor nodig en hoe ga je dat doen?’ Vraag vooral ook wanneer ze dat willen gaan doen. Niet alles wat kinderen willen, kan meteen. Een tent bouwen op het moment dat jullie boodschappen gaan doen, kan niet. Maar je kunt wel afspreken wanneer het dan wél kan.”

(7) “Geef kinderen de ruimte”, vult Dijkstra aan. “Durf ‘ja’ te zeggen als je kind wil verven of andere dingen

wil doen waarbij hij vies kan worden of waarbij de kamer een rommeltje wordt. Het gevaar is dat je uit angst voor viezigheid creativiteit de kop indrukt. Juist als je kinderen inperkt, werk je verveling in de hand.”

Omgekeerd geeft verveling dus ook ruimte. Die ruimte biedt kinderen de mogelijkheid zich te ontwikkelen en te ontplooien.

(8) Alle kinderen vervelen zich van tijd tot tijd. Dat uit zich op verschillende manieren. Toch lijkt haast wel dat pubers zich in het kwadraat vervelen. Zo ziet het er althans uit, weet pedagoog Ingeborg Dijkstra, zelf moeder van drie pubers. “Mijn kinderen kunnen de hele avond op de bank hangen en volstrekt gelukkig zijn. Bedenk geen activiteiten waar ze niet op zitten te wachten, maar geef ze de ruimte voor die hangmomenten. Die hebben ze namelijk nodig: voor de rijping van de hersenen, het verwerken van ervaringen, het stilstaan bij levensvragen.”

(9) Er is volgens Dijkstra nog een punt waarom je pubers de ruimte moet geven. Ze zijn nou eenmaal gewoon vaak moe. Willen ze een groot deel van de zomervakantie horizontaal doorbrengen? Prima, laat ze gaan. Verschillende deskundigen zijn het erover eens: je als kind of puber af en toe vervelen heeft zin, is nuttig. Als ouders dit beseffen, voelen zij zich een stuk prettiger omdat ze de verveling van hun kroost niet meer als een probleem zien.

*Naar een artikel van Mandy Pijl,
De Stentor, 13 augustus 2014*

In Nederlandse steden zijn achtergelaten weesfietsen een groeiend probleem. In Afrika betekent het bezit van een fiets vaak een verdubbeling van de inkomsten.

CooP-Africa (Cycling out of Poverty) werkt met succes aan het verbeteren van de toegang tot nieuwe fietsen voor Afrikaanse kleine ondernemers, scholieren en gezondheidswerkers.

CooP-Africa steunt lokale projecten en zorgt ervoor dat het inkomen van een ondernemer verveelvoudigt, scholieren beter presteren op school, gezondheidswerkers meer patiënten kunnen bezoeken en patiënten sneller bij het ziekenhuis komen.

CooP-Africa verdient uw steun. Kijk voor meer informatie op www.coop-africa.org

Naar NRC Charity Awards 2013

Weg met spraakverwarring

- (1) Hoe zorg je dat buitenlanders verkeersborden boven de snelweg begrijpen? Europese wegbeheerders werken daaraan.
- 5 (2) Het is een bekend vakantietafereel. Rijdend op de Franse, Duitse of Italiaanse snelweg duikt een informatiebord op. Een verkeersteken, aangevuld met twee regels tekst maken
10 duidelijk dat er voor je iets aan de hand is. En nu? Omrijden? Hoe ernstig is het? Hoe ver ben je er nog vandaan? Joost mag het weten, want niemand in de auto begrijpt de taal
15 waarin de waarschuwing wordt gegeven.
- (3) Dat kan anders en beter, vindt een groot aantal Europese wegbeheerders. Sinds een paar jaar proberen ze samen borden en tekens te ontwikkelen die voor iedereen te begrijpen zijn. Met succes, zeggen ze zelf. Vorige maand werd een Europese richtlijn vastgesteld en
20 gepubliceerd die de automobilist letterlijk wegwijs moet maken. Een naslagwerk dat bij toekomstige projecten gebruikt kan worden.
- (4) Maar de richtlijn is nog niet af.
30 Sinds een paar weken wordt een aantal nieuwe borden en tekens getest onder duizenden Europese automobilisten. De manier waarop dit gebeurt, is bijzonder. Via internet kan
35 iedere automobilist die daar zin in heeft, testjes doen. In Nederland gebeurt dat via de website van de Verkeersinformatiedienst (VID). Bezoekers stappen op de website in
40 een rij simulator. Situatie: je rijdt als automobilist over de snelweg onder een elektronisch verkeersbord door. Net als op de echte snelweg zie je het paneel maar een paar seconden.
- 45 Vervolgens vul je in wat je denkt dat het bord betekent.
- (5) Simpel maar doeltreffend, stelt adviseur Hans Remeijn van Rijkswaterstaat. Een aantal geteste
50 tekens is al ingevoerd. Het Europese project maakte bijvoorbeeld duidelijk dat automobilisten een driehoekig verkeersbord met een rode rand anders interpreteren dan een vierkant bord voorzien van een witte
55 rand met daarin hetzelfde symbool. De rode driehoek met daarin bijvoorbeeld het symbool voor wegwerkzaamheden wordt – zoals het bij de theorieles is geleerd – gezien als een
60 direct gevaar. In combinatie met het witte vierkant kan het teken ook gebruikt worden om wegwerkzaamheden later in de week aan te kondigen, zo ontdekten de onderzoekers.
65 Inmiddels wordt het bord in enkele Duitse deelstaten ook al op die manier gebruikt, weet Remeijn.
- (6) Er zijn meer handige weetjes
70 komen bovendrijven. Het aankondigen van een file op een afrit kan makkelijk aangegeven worden: je ziet de afslag op het matrixbord en je voegt er een filewaarschuwing aan
75 toe. Borden die problemen in een tunnel aankondigen worden ook goed begrepen door automobilisten, zo is inmiddels aangetoond. Hoe vertel je een buitenlandse automobilist dat er
80 een lange file staat? Dat kan simpel met een 'is-gelijk-aan-teken' en een cijfer achter het symbool dat de file

aankondigt. De file staat richting Utrecht? Schrijf dan vooral niet
85 'richting Utrecht' op het elektronische verkeersbord; laat een pijl en het woord 'Utrecht' verschijnen. Voor-
schriften die in Spanje al in de eigen richtlijnen zijn opgenomen, aldus
90 Remeijn.

(7) In totaal dertien Europese landen doen mee aan het onderzoek. Voor ieder land is een test-website gemaakt in de eigen taal. Wie twee
95 keer na elkaar inlogt, hoeft niet per se steeds dezelfde test te krijgen, legt Remeijn uit. "Er zijn zes sets van vragen." De proef stopt als iedere set met vragen ongeveer honderd keer is
100 ingevuld. "In Nederland lukt dat vrij makkelijk. In andere landen gaat het soms wat moeizamer. Doordat minder mensen internet hebben, of omdat de website waar de test op
105 staat minder goed wordt bezocht." Alle keren is in Nederland de site van de VID gebruikt. Die levert zoveel hits op dat een test in Nederland vaak als eerste is afgerond, stelt
110 Remeijn. Hij verwacht dat het onderzoek uiterlijk eind februari wordt afgesloten.

(8) Hoe enthousiast Rijkswaterstaat en de twaalf internationale collega-
115 wegbeheerders ook zijn, de werk-

wijze oogst ook kritiek. Hoogleraar psychologie Jan Theeuwes van de Vrije Universiteit is gespecialiseerd in onder meer verkeerstekens. De
120 internettest, die hij zelf ook heeft ingevuld, is volgens hem niet representatief. "De site waarop je de test zet, trekt al een bepaald soort mensen aan. Alleen mensen die in
125 het onderwerp geïnteresseerd zijn, zullen de test doen." Juist die groep weet vaak meer over verkeerstekens dan de gemiddelde automobilist, redeneert Theeuwes. Daar komt nog
130 bij dat ook alleen automobilisten worden getest die internet hebben. En achter de computer wordt een mens niet afgeleid door reclame, andere verkeersborden en de rest
135 van het verkeer. "Vaak krijg je op een elektronisch bord veel informatie op een kleine afstand. Dat maakt testen achter een computer lastiger", stelt Theeuwes.

140 **(9)** Volgens hem is de toets van de dertien wegbeheerders 'heel aardig' bruikbaar als startpunt. Als eerste signaal dat automobilisten een bepaald bord begrijpen. "Maar het
145 lijkt me niet voldoende om op basis van deze test geheel nieuwe borden in te voeren."

*Naar een artikel van Paul Bots,
De Gelderlander, 17 januari 2013*

Waarom jongens geen meisjes zijn en meisjes geen jongens

(1) Zijn jongens en meisjes verschillend van elkaar? Ouders die zowel een zoon als een dochter hebben, hoeven geen moment na te denken over het antwoord op deze vraag. Natuurlijk verschillen jongens en meisjes van elkaar! En, voegen ze er onmiddellijk aan toe, daar heb je echt geen wetenschappelijk onderzoek voor nodig.

(2) Onlangs lieten Amerikaanse neurowetenschappers in het wetenschappelijke tijdschrift PNAS zien dat de hersenen van mannen en vrouwen anders in elkaar zitten en ook anders functioneren. Het is dan ook tamelijk verontrustend dat journalisten in kranten en opiniebladen regelmatig ontkennen dat seksverschillen bestaan. En als men wel seksverschillen denkt te zien, komen ze volgens diezelfde journalisten voort uit algemene verwachtingen die mensen hebben over jongens en meisjes. Dit wordt ook wel de 'seks-stereotypering' genoemd.

(3) In de Volkskrant stond onlangs het verhaal van journaliste Asha ten Broeke over jongens-meisjesverschillen. De kern van haar verhaal was dat jongens drukker en lastiger zijn, omdat leerkrachten en ouders hun verwachtingen bevestigd willen zien. Omdat veel mensen het idee hebben dat jongens drukker zijn, worden ze ook als drukker gezien. Toch is er weinig wetenschappelijke steun voor het seks-stereotyperingseffect.

(4) Jongens presteren gemiddeld niet beter in de moeilijkere technische vakken omdat de leerkracht dit graag zo wil. Ook gedragen meisjes zich gemiddeld niet empathischer omdat hun ouders of de maatschappij dit van hen verwachten. Natuurlijk zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen reëel. Het zou verkeerd zijn om deze verschillen te ontkennen.

Misschien heerst dit idee in bepaalde sociale kringen gezien de politieke correctheid ervan. Een rechtvaardige behandeling van jongens en meisjes op school en mannen en vrouwen op de werkvloer begint echter bij de acceptatie van de wetenschappelijke kennis over seksverschillen én de oorzaken van deze verschillen. Laten we gelijkheid en rechtvaardigheid niet met elkaar verwarren!

(5) De verschillen tussen mannen en vrouwen kunnen volgens mij aan de hand van vier kenmerken worden samengevat. Ik laat me hierbij inspireren door het werk van mijn Britse collega-onderzoeker Helena Cronin van de London School of Economics. Mannen en vrouwen verschillen in ten minste vier T's: Talents, Tastes, Temperaments en Tails.

(6) Laten we met de eerste T, Talents (talenten), beginnen. Mannen scoren gemiddeld beter op taken waarin ruimtelijk inzicht wordt getest, bijvoorbeeld hoe een auto moet worden ingeparkeerd. Vrouwen scoren gemiddeld beter op verbale taken: verzin zoveel mogelijk

80 woorden die beginnen met de
letter G. Deze verschillen zijn overal
op de wereld aanwezig, maar de
mate waarin ze tot uitdrukking
komen, varieert wel per land. Dit
85 heeft waarschijnlijk te maken met de
inrichting van het onderwijs. Ook
gaat het hier om gemiddelde ver-
schillen, er zijn namelijk heel veel
vrouwen die wel hoog scoren op
90 ruimtelijk inzicht.

(7) Dan de tweede T: Tastes
(voorkeuren). Vrouwen zijn in het
algemeen meer gericht op mensen
en mannen zijn meer gericht op
95 voorwerpen en abstracte zaken. Met
de stelling 'Ik ben gelukkig als ik erin
slaag om dingen te doen die andere
mensen gelukkig maken' zijn veel
meer vrouwen dan mannen het eens.

100 **(8)** Dan zijn er verschillen in Tempe-
raments (karakters). Mannen zijn
gemiddeld competitiever ingesteld en
meer geneigd om risico's te nemen
dan vrouwen. Ze bedenken de gekste
105 dingen om elkaar te beconcurreren.
Als ze dan toch verliezen, verzinnen
ze iets anders waarin ze elkaar de
baas kunnen zijn. De lijst is lang: van
het wereldkampioenschap 'snor
110 groeien' tot de nieuwste sport
'extreem strijken', waarbij mannen op
gevaarlijke plekken – een hoge klif,
een zeilboot op open zee – onderling
uitmaken wie het mooist een
115 overhemd kan strijken.

(9) Ten slotte zijn er verschillen in de
Tails (uiteinden van de scores). Deze
verschillen zijn zeer belangrijk. De
scores van mannen en vrouwen op
120 de drie voorgaande T's overlappen
sterk, maar wat met name opvalt zijn
verschillen in de spreiding in scores.
Die spreiding is onder mannen groter

dan onder vrouwen. Neem
125 intelligentie. Hoewel mannen en
vrouwen gemiddeld niet verschillen in
intelligentie, tref je onder mannen
relatief veel heel intelligente mensen
aan, bijvoorbeeld Nobelprijswinnaars,
130 maar ook relatief veel heel domme
mensen.

(10) De man-vrouwverschillen in de
vier T's zijn diepgeworteld in onze
geschiedenis. Hier zijn verschillende
135 redenen voor te geven. Zo stamt de
moderne mens af van jager-verzame-
laarculturen waar de rollen tussen de
seksen duidelijk verdeeld zijn en die
verdeling is waarschijnlijk al heel
140 oud. In de jager-verzamelaarculturen
zijn mannen de jagers en vrouwen de
verzamelaars. Dit biedt een mogelijke
verklaring voor de verschillen in
ruimtelijke en verbale kwaliteiten. De
145 prooi van de jager verplaatst zich en
de jager moet zijn weg terug zien te
vinden naar het kamp. Het eten van
de verzamelaar is op dezelfde plek
dicht bij het kamp te vinden. Men
150 moet het goed met elkaar kunnen
vinden in het kamp, terwijl de jagers
op pad zijn.

(11) Uiteraard kunnen we als samen-
leving besluiten om iets te doen aan
155 de aangeboren verschillen tussen
mannen en vrouwen. Dat ondersteun
ik van harte. Laten we bijvoorbeeld
eens kijken hoe we jongens minder
druk en competitief, en meer
160 empathisch kunnen maken en hoe
we ons technisch onderwijs zo kun-
nen inrichten dat meisjes het (nog)
beter doen en leuker vinden. Maar
het is onverantwoord - zowel vanuit
165 wetenschappelijk als maatschappelijk
oogpunt - om de verschillen die er
bestaan, onder tafel te vegen.

*Naar een artikel van Mark van Vugt,
de Volkskrant, 7 januari 2014*

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.

Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.